

Õiguskantsler

Teie 30.07.2012 nr

Õiguskantsler 29.08.2012 nr 6-1/121173/1204052

**Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta
Elamisluba tingimisi enne tähtaega vangistusest vabanemise eeldusena**

Pöördusite minu poole 31.07.2012 laekunud avaldusega, milles leiate, et Eesti Vabariik kohtleb Teid ebavõrdselt, kuna Teil puudub Teie arvates Eesti Vabariigi seaduse kohaselt võimalus vangistusest tingimisi enne tähtaega vabaneda põhjusel, et Teil ei ole Eestis sissekirjutust. Samuti soovite, et Teid saadetakse Vene Föderatsiooni. Väidate, et Teil puudub sissekirjutus ja elamisluba Eestis ning see takistab Teid teiste kinnipeetavatega võrdselt kohtlemast tingimisi ennetähtaegse vangistusest vabanemise võimaluse saamisel.

Tutvunud Teie avaldusega ja asjaomase õiguskirjandusega, leian, et Teie väidetud sõnaselget regulatsiooni, mis keelaks elamisloa puudumise tõttu kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise, ei eksisteeri. Küll aga seondub Eesti Vabariigis õiguspärase viibimise aluse olemasolu või puudumine kinnipeetava võimalusega vabadusse saades õiguskuulekat elu elada (leida legaalne elu- ja töökoht jne) ning vajadusega saada teostada kontrollnõuete täitmise üle järelevalvet. Seetõttu võib ka elamisloa puudumine osutada takistuseks tingimisi enne tähtaega vangistusest vabanemisele. Pean siiski õigeks, et kinnipeetava vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamise otsustamisel hinnatakse tema võimalusi õiguskuulekat elu elada ja võimalusi käitumiskontrolli nõudeid järgida.

Selgitan Teile, et üldjuhul on õiguskantsleri pädevuses nn normikontrolli teostamine (õiguskantsleri seaduse § 15-18) õigustloovate aktide (seadused, määrused) põhiseaduspärasuse üle, samuti nn *ombudsman*imenetluse läbiviimine (õiguskantsleri seaduse § 19 jj) – st kontroll selle üle, kas riigiasutus või muu avalikke ülesandeid täitev isik järgib põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõtet ning hea halduse tava. Seejuures ei tohi avaldusaluses asjas vastavalt õiguskantsleri seaduse (edaspidi ka ÕKS) § 25 lõikele 2 olla jõustunud kohtuotsust, süüteomenetlust või kohtumenetlust lõpetavat määrust või kohtuvälise menetleja otsust väärtomenetluses ega samaaegselt toimuda kohtumenetlust, süüteomenetlust või kohtueelset kohustuslikku kaebemenetlust.

Teie avalduses ei sisaldu mingit selget viidet, et kaebaksite ühe või teise riigiasutuse (vangla, Politsei- ja Piirivalveamet vms) tegevusele. Seega ei saa ma Teie avalduse põhjal alustada nn *ombudsmanimenetlust*.

Vastavalt karistusseadustiku (edaspidi ka KarS) §-le 76 ja kriminaalmenetluse seadustiku §-le 426 otsustab isiku tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise kohus ning mul pole pädevust hinnata kohtute vastavaid otsuseid.

Seega saaksin antud juhul vaid hinnata seda, kas on Eesti Vabariigi põhiseadusega (edaspidi ka PS) kooskõlas Teie hinnangul väidetavalt eksisteeriv regulatsioon, et elamisloata ja sissekirjutuseta isikul pole õigust tingimisi enne tähtaega vangistusest vabaneda (kas elektroonilise järelevalvega või ilma). Tõlgendan Teie avaldust nii, et seda Te minult soovite.

Hinnanud kehtivas õiguses (KarS § 76) sisalduvat regulatsiooni, leian, et õiguslik olukord pole päris selline, nagu Te avalduses näite kirjeldavat ning konkreetset normi, mis väga ühemõtteliselt ja selgelt keelaks elamisloata välismaalasel tingimisi enne tähtaega vangistusest vabaneda, ei eksisteeri. Seega ei saa eksisteerida ka Teie osutatud asjaoludel ja vormis vastuolu Eesti Vabariigi põhiseadusega. Tingimisi enne tähtaega vabanemise eeldusi sisaldab ennekõike KarS § 76, mis ei kehtesta, et elamisloa olemasolu oleks otseselt tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise absoluutne eeldus. Küll aga on vabanemine sellisel alusel väga küsitav, kui välismaalasest kinnipeetaval puudub õiguslik alus Eestis viibimiseks. Seejuures ei osutu takistuseks mitte vahetult elamisloa puudumine, vaid asjaolu, et Eestis legaalselt viibimisalust mitte omaval isikul on küsitav näidata kohtule, et tema õiguskuulekas elu pärast vabastamist oleks võimalik ja et seejuures saaks isiku üle teostada ka käitumiskontrolli (õigusliku aluseta viibija saadetakse enamasti riigist välja ja käitumiskontrolli teise riigi territooriumil läbi viia on hetkel mõeldamatu).

Tõden esmalt tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise osas, et selline vangistusest vabanemine ei ole ühegi kinnipeetava subjektiivne õigus ja seda ei saa riigilt nõuda. Eelduslikult peab iga kinnipeetav talle määratud karistuse lõpuni kandma ja tema vangistusest vabastamine tingimisi enne tähtaega võib kõne alla tulla üksnes kinnipeetava poolt teatud riigi poolt seatud tingimuste täitmisel. Tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise näol on tegemist riigi antava soodustusega ja karistuse individualiseerimise vahendiga.¹

Kinnipeetava poolt täidetavad eeldused, mis võivad tingida (ent ei pea) kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise, on sätestatud KarS § 76 lõigetes 1-3, kusjuures lõigetes 1-2¹ on toodud nn formaalsed eeldused ja lõikes 3 nn materiaalsed eeldused. Kohus võib alati keelduda süüdlase ennetähtaegsest vabastamisest, kui süüdlane on ära kandnud KarS § 76 lõigetes 1-2 nõutava karistusaja, ent kes ei vasta lõikes 3 sätestatud nõuetele.²

KarS § 76 lõike 3 kohaselt arvestab kohus katseajaga tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetut isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal, samuti tema elutingimusi ja neid tagajärgi, mida võib süüdimõistetule kaasa tuua tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine. KarS § 76 ei sea tingimisi vangistusest vabastamise eelduseks elamisloa olemasolu.

¹ J. Sootak, P. Pikamäe. Kriminaaltäitevõigus. Tallinn 2001, lk 157, ä 379.

² P. Pikamäe. Kommentaarid §-le 76. – J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, § 76, k 5.1.

Siiski on elamisloa puudumine (kui see on vajalik isiku õiguspäraseks Eesti Vabariigis viibimiseks) suure tõenäosusega asjaolu, mis takistab isiku tingimisi ennetähtaegset vabastamist vangistusest, kuna seondub isikule seatud käitumiskontrolli nõuetega ja samuti ka vajadusega olla veendunud, et kinnipeetava edasine käitumine on õiguskuulekas.

KarS § 76 lõige 4 kohustab tingimisi vangistusest vabastamise korral isikut alluma määratud katseajal KarS § 75 sätestatud käitumiskontrollile ja KarS § 76 lõike 1 punktis 1 ning KarS § 76 lõike 2 punktis 1 sätestatud juhtudel ka elektroonilisele valvele. Käitumiskontrolli nõudeid ja liikumisvabaduse piiranguid on võimalik kontrollida vaid juhul, kui isik viibib Eesti Vabariigis. Välisriigis viibiva isiku üle käitumiskontrolli ja elektroonilise valve teostamine on tänasel hetkel mõeldamatu.

Seega peab isik käitumiskontrolli ja elektroonilise valve korraldamiseks viibima Eesti Vabariigi territooriumil. Välismaalaste seaduse kohaselt on välismaalane isik, kes pole Eesti kodanik (välismaalaste seaduse § 3) ja selline isik peab Eesti Vabariigis viibimiseks omama vastavat seaduslikku alust (kas elamisluba või mõnd muud alust – nt viisat vms).

Eestis seadusliku aluseta viibival isikul on kehtivast õigusest tulenevalt keeruline või pea võimatu legaalselt elatist teenida ja seega õiguskuulekat elu elada. Samuti on välismaalaste seaduses ette nähtud kohustus isikule, kes võimaldab välismaalasele eluaset või sõlmib temaga üürilepingu, kontrollida välismaalase Eestis viibimise seaduslikkust. VS § 305 lõige 1 näeb ette vastutuse Eestis seadusliku aluseta viibiva välismaalasega üürilepingu sõlmimise või temale eluaseme võimaldamise eest. Seega võib olla elamisloata isikul ka väga keeruline hankida endale eluaset.

Nimetatud asjaolud seavad tuntava kahtluse alla isiku võimalused tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise korral õiguskuulekat elu elada ja võivad osutada kaalutlusteks, miks isikut mitte tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastada. Need kaalutlused ei seostu mitte spetsiifiliselt välismaalaste õiguste ahendamisega, vaid on üldisteks eeldusteks isikute vabastamisel ja kehtivad ka Eesti kodanike puhul (nt kui isikul puudub vabaduses elukoht või võimalus legaalset sissetulekut hankida, ei vabastata ilmselt vangistusest enne tähtaega tingimisi ka Eesti kodanikku).

Juhin Teie tähelepanu ka asjaolule, et välistatud pole välismaalase poolt kinnipidamisasutuses viibimise ajal elamisloa vms seadusliku Eestis viibimise aluse taotlemine või saavutamine, mis ühtlasi tõstaks tõenäosust tingimisi enne tähtaega vangistusest vabaneda. Samas ei pruugi iga kinnipeetav elamisluba saada, kuna riik võib langetada otsuse, et nt korduvalt raskeid kuritegusid sooritanud isik elamisluba ei saa.

Eeltoodu kokkuvõtteks nendin, et elamisloa puudumine ei ole kehtiva õiguse seisukohalt võetuna sõnaselgeks tingimisi enne tähtaega vangistusest vabanemist välistavaks asjaoluks. Samas ei ole isikut võimalik tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastada, kui kohtul puudub ükskõik millisel põhjusel (nt isiku varasem elukäik, elutingimused pärast vabanemist, ent ka võimalus hankida õiguspäraselt elu- ja töökoht) veendumus, et isik suudaks seatud katseaja nõudeid täita ning sel ajal õiguskuulekalt käituda. Tegemist pole mitte spetsiifiliselt välismaalasi ahistavate nõuetega vaid üldiste eeldustega tingimisi enne tähtaega vangistusest vabanemiseks.

Minu hinnangul on kinnipeetav üldjuhul kohustatud talle määratud karistuse ära kandma ja tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamine tuleb kõne alla vaid siis, kui isik suudab ennetähtaegse vabastamise järgselt katseajal õiguskuulekat elu elada ja riik suudab tema käitumist

sel ajal seaduses sätestatud moel kontrollida. Kui isik sellistele tingimustele ei vasta, siis tema vabastamine ei ole reeglina põhjendatud sõltumata tema kodakondsusest või rahvusest.

Seoses Teie väidetega võimalikust ebavõrdsest kohtlemisest tõden, et PS § 12 keelab tõepoolest ebavõrdse kohtlemise, ent see ei tähenda, et kõiki isikuid tuleb põhiseaduse nõudel kohelda valimatult ja mehhaaniliselt ühetaoliselt. PS § 12 lõige 1 keelab ennekõike põhjendamatu ebavõrdse kohtlemise, ehk siis võrdsete isikute ebavõrdse kohtlemise, kui selleks puudub mõjus põhjus. Antud juhul on koheldakse isikuid erinevalt tulenevalt nende erinevast olukorrast. Tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise formaalsed eeldused (eeskätt teatud hulga karistusaja äraandmine) täitnud kinni peetavad ei ole sarnased oma võimaliku tulevase õiguskaualeka käitumise eelduste osas ja selliste isikute valikuta vabastamine (nt arvestamata, kas neil on Eesti Vabariigis viibimiseks seaduslik alus) võib olla hoopiski ebamõistlik ning kahjustada teiste isikute õigushüvesid ülekaalukalt enam (nt isik asub uuesti kuritegusid sooritama). **Seepärast on isikute eristamine tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel lähtuvalt nende eeldatavast õiguskaualekast käitumisest või kontrollnõuete täitmise võimalikkusest minu hinnangul põhjendatud ja õige. Nagu juba mainitud, pole küsimus spetsiifiliselt välismaalaste õiguste piiramises, vaid kontrollnõuete täitmise võimalikkuses ja õiguskaualeka elu elamise eeldustes, mis on samaväärselt asjakohased ka Eesti kodanike osas.**

Märgin lisaks, et Teie osutatud nn „sissekirjutusel“ (ilmselt peate silmas Eesti rahvastikuregistris fikseeritud andmeid isiku elukoha kohta) puudub vahetu seos tingimisi enne tähtaega vangistusest vabanemise võimalustega. Rahvastikuregistris sisalduvad andmed võivad küll viidata sellele, et isikul on õiguspäraselt kasutada eluruum, ent pole määravaks tingimisi enne tähtaega vabastamise otsustamisel – ennekõike omab ses osas tähtsust tegelik võimalus õiguspäraselt eluruumi kasutada.

Samuti nendin, et õiguskantsleri pädevuses pole isikute karistuse kandmise jätkamiseks üleandmine Vene Föderatsioonile või vabanemisejärgselt isikute teise riiki elama asumise korraldamine.

Lugupidamisega

Indrek Teder

Indrek-Ivar Määrits 693 8406

E-post: indrek-ivar.maarits@oiguskantsler.ee